

הלכות מלכים ומלחמות¹

מתוך משנה תורה לרמב"ם, על פי נוסח דפוס רומי ר"מ ודפוס ונציה של"ד,

עם הוספות והשלמות ממקומות אחרים בכתבי הרמב"ם

ומשאר כתבי ראשונים ואחרונים

אליצור סגל

למעין

הכתוב באותיות גדולות – זוהי לשון הרמב"ם בהלכות 'מלכים ומלחמות'. הנוסח שלפנינו משולב: דפוס רומי (שנת ר"מ) ודפוס ונציה (שנת של"ד), דפוסים אלה ניצלו במידה רבה משבושי הצנזורה. התוספות השונות מובאות באותיות קטנות בסוגריים מרובעים ואין זו לשון הרמב"ם. כשהדעה או מובאת כהשלמה או מובאת כהמשך ישיר. במקרה בו הדעה חלוקה על דעת הרמב"ם פותח המשפט במלים: "יש אומרים". הלכה שלאחריה בא הביטוי "יש אומרים" הרי שלדעתי ה'סתם' עיקר. כאשר מופיע הביטוי "יש אומרים" פעמיים במשפט אחד – השני עיקר. כלל זה אינו אמור במקרה שה'סתם' הם דברי הרמב"ם בהלכות 'מלכים ומלחמות' או כאשר יש יותר משני "יש אומרים" בענין אחד.

יש בכללן שלש ועשרים מצות. עשר מצות עשה, ושלוש עשרה מצות לא תעשה, וזהו פרטן:
א. למנות מלך מישראל. ב. שלא ימנה מקהל גרים. ג. שלא ירבה לו נשים. ד. שלא ירבה לו סוסים.
ה. שלא ירבה לו כסף וזהב. ו. להחרים שבעת עממין. ז. שלא לחיות מהן כל נשמה. ח. למחות זרען של עמלק. ט. לזכור מה שעשה עמלק. י. שלא לשכוח מעשיו הרעים ואריבתו בדרך. י"א. שלא לשכון בארץ מצרים. י"ב. לשלוח שלום ליושבי העיר כשצרים עליה, ולדון בה כאשר מפורש בתורה, ואם תשלים ואם לא תשלים. י"ג. שלא לדרוש שלום מעמון ומואב בלבד כשצרים עליהם. י"ד. שלא להשחית אילני מאכל במצור. ט"ו. להתקין יד שיצאו בו בעלי המחנה להפנות בו. ט"ז. להתקין יתד לחפור בו. [ויש אומרים שלהתקין יד ולהתקין יתד זו מצוה אחת ולא שתיים]². י"ז. למשוח כהן לדבר באזני אנשי הצבא בשעת המלחמה. י"ח. להיות מארס ובונה בנין ונוטע כרם שמחים בקנינם שנה תמימה ומחזירין אותן מן המלחמה. י"ט. שלא יעבור עליהם לכל דבר ולא יצא אפילו לצרכי העיר ולצרכי הגדוד ודומה להם. כ. שלא לערוץ ולחזור לאחור בשעת

1. כך בדפוס רומי ר"מ. וכתב הרב יוסף קאפח ברמב"ם בהוצאתו [ספר המדע עמ' עז הערה מב] – כן הוא בכל כתבי היד שברשותי, ובנדפס 'ומלחמותיו', וכן הגיהו גם שם 'מלכים ומלחמותיהם' ובכל כת"י שם 'מלכים ומלחמות'. והכונה דיני מלחמות ישראל בין ע"י מלך בין שלא ע"י מלך אלא ע"י שופט או מצביא בשעתו.

2. סמ"ג עשה קיט. וכן נראה מהיראים סי' רצ"ד.

המלחמה [וי"א שאין זה לאו אלא הבטחה³]. כ"א. דין יפת תואר. כ"ב. שלא תמכר יפת תואר. כ"ג. שלא יכבשנה לעבדות אחר שנבעלה. [ויש מוסיפין⁴ כ"ד. שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא"ל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב. כ"ה. שנצטוונו כשנצור על עיר להניח אחת מן הרוחות בלי מצור שאם ירצו לברוח יהיה להם דרך לנוס משם. כ"ו. שנצטוונו כשנצור על עיר לאכול מן האילנות שבגבולה כל ימי המצור. כ"ז. שנצטוונו להחיות גר תושב. כ"ח. שנמנע הירא ורך הלבב מבוא במלחמה. כ"ט. שנמנענו בצאתנו מחנה על האויבים לשמור מכל דבר רע, כגון שפיכות דמים, ערוה, ולשון הרע, נוסף על שהוזהרנו עליהם בכל מקום.

ויש מוסיפים⁵ ל. שמצוה על המלך, או השופט, ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה, להיות שואל באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בענינם. ל"א. אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה. ל"ב. בעמון, אל תצורם ואל תתגר במ. ל"ג. באדום, אל תתגרו במ. וארבע מצות אלו ספק בידם. וי"א⁶ שבנפול רשעים ביד צדיקים שלא יאמרו צדקתנו גרמה לנו, שנאמר: אל תאמר בלבבך בהדוף ה' אלקים אותם מפניך, בצדקתי הביאני ה' לרשת הארץ. [ובאור מצות אלו בפרקים אלו.

3. רמב"ן בהשגותיו לספר המצות לא תעשה נח. ראב"ד בהשגות למנין המצות שבראש היד החזקה ל"ת נח.
4. רמב"ן בהשגותיו לספר המצות.
5. רמב"ן בסוף ספר המצות.
6. יראים סימן ש', (בהשלם ס' רנא)

פרק ראשון

א. שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, שנאמר: "שום תשים עליך מלך"¹. [וי"א דאין זו מצוה הכרחית, אלא כמו מצות שחיטה, שאם רוצה לאכול בשר יכול לאכול באופן שנכתב בתורה, כך אם ירצו למנות מלך ימנו באופן המבואר בחורה. אבל אין זו חובה הכרחית למנות מלך². וי"א שמצוה זו דומה למצות 'אשת יפת תואר', שנאמר בה: "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע". לדעה זו מוטב שלא למנות מלך, ורק אם בכל זאת ירצו, ימנו באופן שנתבאר בתורה³. ויש מי שאומר, שאפילו לרמב"ם וההולכים בשיטתו כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך אין ממנין, ורק כאשר ירצו או אז מצות עשה למנות מלך⁴.] ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר: "תמחה

1. וכן דעת הרמב"ן בדברים יח' י"ד* מצוה קס"ה הסמ"ג מצוה קט"ו, החינוך מצוה תצ"ג. מאירי סנהדרין כ: והוריות י"א:
2. רס"ג בספר המצות שלו פרשה ז', ובפרושי התורה דברים יז, ט, וכן ראב"ע דברים י"ז י"ד.
3. אברבנאל, ספורנו, ורבנו מיוחס לדברים יז, יד.
4. הנצי"ב בהעמק דבר דברים יז פס' יד.

את זכר עמלק". ולבנות להם בית הבחירה שנאמר: "לשכנו תדרשו ובאת שמה".
 ב. מנוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר: "אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכית את
 עמלק". והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר: "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו
 מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית ארזים" וגו'. [ולדעת הסוברים,
 שאין מנוי מלך מצוה הכרחית אין כלל סדר למצות אלו, ומחייבת עמלק ובנין הבית הן חובה תמידית.
 ואף לאותן דעות שמצוה זו הכרחית, כיון שנתקיימו המצות כסדרן בימי שאול דוד ושלמה, הרי תמיד
 מוטלת עלינו החובה למחות זכר עמלק ולבנות הבית אף ללא מלך, ולכן בנה עזרא בית שני בלי מלך⁵.
 ויש מי שאמר שתמיד צריך לקיימן כסדרן⁶ ולא נתברר מקורו]. מאחר שהקמת מלך מצוה, למה לא
 רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה, אלא
 מפני שקצו בשמואל הנביא. שנאמר: "כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו" וגו'.

ג. אין מעמידין מלך בתחילה, אלא על פי ב"ד של ע"א זקנים, ועל פי נביא. כיהושע שמינהו משה
 רבינו ובית דינו, וכשאלו ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו.

ד. אין מעמידין מלך מקהל גרים, אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל. [וי"א שכשם
 שאם אביו אינו מישראל ואמו מישראל כשר, כך אם אביו מישראל ואמו אינה מישראל כשר⁷]. שנאמר:
 "לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא". ולא למלכות בלבד, אלא לכל שררות
 שבישראל, לא שר צבא, ולא שר חמישים, או שר עשרה, ואפילו ממונה על אמת המים שמחלק
 ממנה לשדות, ואין צריך לומר דיין או נשיא, שלא יהא אלא מישראל. שנאמר: "מקרב אחיך
 תשים עליך מלך" כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך. [וגר דן את חברו דבר תורה⁸,
 וכן גם גר תושב⁹. וי"א שגר צדק יכול לדון דיני ממונות אפילו לכל ישראל, ואסור למנותו לדיין רק בדיני
 נפשות¹⁰. וי"א שמותר למנות גר צדק לשררה בשותפות עם ישראל¹¹].

ה. אין מעמידין אשה במלכות, שנאמר: "עליך מלך" ולא מלכה. וכן כל משימות שבישראל¹² אין
 ממנים בהם אלא איש. [וי"א שיכולים לקבל אשה עליהם¹³].

ו. ואין מעמידין מלך, ולא כהן גדול, לא קצב ולא ספר ולא בלן ולא בורסי לא מפני שהן פסולין,
 אלא הואיל ואמנותן נקלה, העם מזלזלין בהן לעולם, ומשיעשה במלאכה מאלו יום אחד נפסל.
 ז. כשמעמידין המלך מושחין אותו בשמן המשחה, שנאמר: "ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על
 ראשו וישקהו". ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם, שהמלכות ירושה.
 שנאמר: "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל". הניח בן קטן, משמרין לו
 המלוכה עד שיגדיל, כמו שעשה יהוידע ליואש. וכל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה, והבן
 הגדול קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות וכל המנויין שבישראל ירושה לבנו

5. רמב"ם בפרוש המשנה שבועות פ"ב מ"ב, רש"י שבועות ט"ז ד"ה רבה בונא, כוכבי בית תפילה שער א' הלכה ב'.

6. ר' דוד פרידמן מקרלין בקונטרס דרישת ציון וירושלים בריש שאילת דוד.

7. כסף משנה כאן.

8. יבמות קב:

9. להלן פ"י הל' י"א.

10. רש"י יבמות ק"ב.

11. מאירי קדושין ע"ו.

12. ועיין להלן פ"ט סוף הל' יד.

13. חינוך מצוה, פ"ג. ועיין תוס' גיטין פח: ד"ה ולא.

ולבן בנו עד עולם. והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. היה ממלא ביראה, אע"פ שאינו ממלא בחכמה, מעמידין אותו במקום אביו ומלמדין אותו, וכל מי שאין בו יראת שמים, אע"פ שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למנוי מן המנויין שבישראל. כיון שנמשח דוד, זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם. שנאמר: "כסאך יהיה נכון עד עולם". ולא זכה אלא לכשרים, שנאמר: "אם ישמרו בניך בריתי". אע"פ שלא זכה אלא לכשרים, לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם, הקב"ה הבטיחו בכך. שנאמר: "אם יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם וחסדי לא אסיר מעמו".

ת. נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות [עם¹⁴] ה', הרי זה מלך וכל מצוות המלוכה נוהגות בו, אע"פ שעיקר המלכות לדוד ויהיה מבניו מלך. שהרי אחיה השלוני העמיד ירבעם ואמר לו: "והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוין ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד" וגומר, ואמר לו אחיה, ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלים. [ונראין הדברים שבזמן שאין מלך חוזרים הזכויות של משפטי המלוכה ליד האומה בכללה¹⁵, וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו לענין כמה משפטי המלוכה¹⁶, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל, כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל דרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם.]

ט. מלכי בית דוד הם העומדים לעולם. שנאמר: "כסאך יהיה נכון עד עולם" אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו, שהרי נאמר לירבעם: "אך לא כל הימים". [וי"א שאם יעמוד מלך משאר ישראל והוא כשר ובניו כשרים. לא תפסוק המלכות מזרעו אבל תהיה שניה למלכות דוד כמו קיסר ופלא קיסר¹⁷]

י. אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון, ואין ממנין אותן בירושלים לעולם, אלא מלך ירושלים מזרע דוד, ואין מושחין אלא זרע דוד.
יא. כשמושחין מלכי בית דוד אין מושחין אותן אלא על המעין¹⁸.
יב. ואין מושחין מלך בן מלך, אלא אם כן היתה שם מחלוקת או מלחמה, מושחין אותו כדי לסלק המחלוקת, לפיכך משחו שלמה מפני אדוניה, ויואש מפני עתליה, ומשחו יהואחז מפני יהויקים אחיו.

14. כך בונציה, אבל ברומי "מלחמותיה" במקום מלחמות ה' ועיין במ"מ להלן פ"ד ה"ח.

15. משפט כהן סי' קמ"ד (עמ' של"ז).

16. לשון הרמב"ן בסוף ספר המצות שמצוה על המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה. מאירי סנהדרין נ"ב: דיני המלכות קימים בכל זמן, דרשות הר"ן ריש דרוש י"א תוס' סנהדרין כ' ויחד הראשונים שם (ד"ה מלך). ועיין רמב"ם פ"ה הי"ח מגזלה ואבדה ולהלן פ"ג ה"ה ופ"ד ה"ו. ועיין בשער לעיל על השם "הלכות מלכים ומלחמות".

17. ראב"ד בהשגותיו כאן.

18. כך בונציה, וברומי מנין.

פרק שני

א. כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר: "שום תשים", שתהא אימתו עליך. אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשיין בשרביטו, ולא בכתרו, ולא באחד מכל כלי תשמישו, וכשהוא מת כולן נשרפין לפניו. [אבל כאשר צפויה למלך סכנה מותר לכל אדם להשתמש בהם לצורך הצלת המלך]¹ וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו אלא בלך אחר, לפיכך אבישג היתה מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה.

ב. אבל אשתו של מלך אינה נבעלת לאחר לעולם, אפילו המלך אינו נושא אלמנתו או גרושתו של מלך אחר.

ג. ואסור לראותו כשהוא ערום, ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ולא כשהוא מסתפג, [אבל שמשין בהכרח שהם מותרים להיות עמו²]. ואינו חולץ, שנאמר: "וירקה בפניו", וזה בזיון, ואפילו רצה אין שומעין לו, שהמלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול, והואיל ואינו חולץ אינו מיבם, וכן כיון שאי אפשר ליבם את אשתו כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה.

ד. מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו, וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ, והוא מסב על הדרגש. ואם נכנס לעזרה והיה מזרע דוד ישב, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. שנאמר: "ויבוא המלך דוד וישב לפני ה'".

ה. המלך מסתפר בכל יום, ומתקן עצמו ומתנאה במלבושים נאים ומפוארים, שנאמר: "מלך ביופיו תחזינה עיניך". ויושב על כסא מלכות בפלטרין שלו, ומשים כתר בראשו, וכל העם באין אליו בעת שירצה, ועומדין לפניו ומשתחויים ארצה. אפילו נביא עומד לפני המלך וישתחוה למלך, אבל כהן גדול אינו בא לפני המלך אלא אם רצה, ואינו עומד לפניו, אלא המלך עומד לפני כהן גדול. שנאמר: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד". אעפ"כ מצוה על כהן גדול לכבד את המלך ולהושיבו ולעמוד מלפניו כשיבוא לו, ולא יעמוד המלך לפניו אלא כשישאל לו במשפט האורים. וכן מצוה על המלך לכבד לזמדי התורה, וכשיכנסו לפניו סנהדרין וחכמי ישראל יעמד לפנייהם ויושיבם בצדו. וכן היה אסא מלך יהודה עושה אפילו לתלמיד חכם, היה עומד מכסאו ומנשקו וקורא לו רבי ומרי. במה דברים אמורים – בזמן שיהיה המלך בביתו לבדו הוא ועבדיו יעשה זה בצנעה, אבל בפרהסיה בפני העם לא יעשה. ולא יעמוד מפני אדם, ולא ידבר רכות, ולא יקרא לאדם אלא בשמו, כדי שתהיה יראתו בלב הכל.

ו. כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו, כך צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר: "ולבי חלל בקרבי". ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדאי, שנאמר: "לבלתי רום לבבו מאחיו". ויהיה חונן ומרחם לקטנם וגדולם, ויצא ויביא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטניהם, וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים ידבר רכות, שנאמר: "שמעוני אחי ועמי", ואמר: "אם היום תהיה עבד לעם הזה" וגו'. לעולם יתנהג בענוה יתרה, אין לנו גדול ממשה רבינו, והוא אומר: "ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם". ויסבול טרחם ומשאם ותלונתם וקצפם "כאשר ישא

1. סנהדרין צה.

2. ערוך השולחן העתיד

האומן את היונק", 'רועה' קראו הכתוב, "לרעות ביעקב עבדו", ודרכו של רועה מפורש בקבלה – "כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא" וגומר. [וצריך שיהיה המלך אכזרי לזרים, ורחמן לעמו ומוסר נפשו להצילם. כמו שמדרך הרועה לסכן נפשו, להסיר המזיקין ולהלחם עם הארי והדוב לשמור הצאן ולרחם עליהם, "בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל". ולכן הוסר שאול ממלכותו שחמל בעל אגג שאמרו חז"ל – "וירב בנחל – על עסקי נחל" שעשה ק"ו של שטות: 'ומה על גפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות האלה על אחת כמה וכמה'.³ והיה אכזרי על עמו כי את נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב. ודוד זכה למלכות שנהג בהפך, שהיה מכה את מואב השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות, וכן היה מעביר את בני עמון במגרה ובחריצי הברזל, וכשראה המלאך המשחית בעם ישראל, אמר – "אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי".⁴]

3. יומא כ"ב:

4. העקרים מאמר רביעי פר' כו'.

פרק שלישי

א. בעת שישב המלך על כסא מלכותו¹ כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו, ומגיהו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד. אם לא הניחו לו אבותיו, או שנאבד, כותב שני ספרי תורה, אחד מניחו בבית גזויו שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל, והשני לא יזוז מלפניו אלא בעת שיכנס לבית הכסא או לבית המרחץ או למקום שאין ראוי לקריאה. יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מיסב והוא כנגדו, שנאמר: "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו".

ב. לא ירבה לו נשים, מפי השמועה למדו שהוא לוקח עד י"ח נשים. בין הנשים ופלגשים הכל י"ח. [וי"א שנשים בלבד י"ח ופלגשים אין הגבלה²]. ואם הוסיף אחת ובעלה, לוקח. ויש לגרש ולישא אחרת תחת זו שגרש.

ג. ולא ירבה לו סוסים, אלא כדי מרכבתו, אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושין שאר המלכים אסור. [וי"א דדוקא שלא יקנה סוסים הרבה אבל אם נתנו לו במתנה מותר³]. ואם הוסיף לוקח.

ד. ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגזויו ולהתגאות בו או להתנאות בו, [וי"א דלא הזהירה תורה אלא שלא ירבה לתקן מיסים ומכסים שלו, אבל אם באו לו אורחות וביזות מותר⁴]. אלא כדי שיתן לחילותיו ולעבדיו ולשמשי. וכל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה' ולהיות שם מוכן לצרכי הצבור

1. לגבי הענינים שבהלכה זו ובה"ב ובפ"ה קל' ו' עיין להלן בהערה שבפ"ד ה"ד.

2. ראב"ד בהשגותיו כאן.

3. לקט חידושי הרי"ד סנהדרין כ:

4. לקט חדושי הרי"ד שם.

ולמלחמותם, הרי זה מצוה להרבותו, ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גזיו, שנאמר: "לא ירבה לו". ואם הרבה לוקה.

ה. המלך אסור לשתות דרך שכרות, שנאמר: "אל למלכים שתו יין". אלא יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה, שנאמר: "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו".

ו. וכן לא יהיה שטוף בנשים, אפילו לא היתה לו אלא אחת לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים, שנאמר: "אל תתן לנשים חילך". על הסרת לבו הקפידה תורה, שנאמר: "ולא יסור לבבו". שלבו הוא לב כל קהל ישראל⁵, לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם, שנאמר: "כל ימי חייו".

ז. כבר בארנו שמלכי בית דוד דגין, ודגין אותן. ומעידין עליהם. אבל מלכי ישראל, גורו חכמים שלא ידון ולא דגין אותן, ולא מעיד ולא מעידין עליו, מפני שלבן גס בהן, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת.

ח. כל המורד במלך ישראל, [והוא הדין על שהסכימו עליו העם כשליטם⁶] יש למלך רשות להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך, או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה. ואם רצה להרגו יהרג, שנאמר: "כל איש אשר ימרה את פיך [ולא ישמע את דברים לכל אשר תצוו יומת]⁷". וכן כל המבזה את המלך, או המחרפו, יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן גרא. ואין למלך רשות להרוג אלא בסיף בלבד. ויש לו לאסור ולהכות בשוטים לכבודו, אבל לא יפקיר ממון, ואם הפקיר הרי זה גול.

ט. המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצות, אפילו במצוה קלה, הרי זה פטור – "דברי הרב ודברי העבד דברי הרב קודמין". ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה שאין שומעין לו⁸. [כללו של דבר, כל זמן שיהיה מצות המלך צווי שלא יהיה סותר מצוה מן התורה, הנה אנחנו חייבין לשמוע מצותו, ומי שיעבור על מצותו ולא ישמע אליו, הנה ראוי ומותר למלך להרוג כמו שירצה⁹].
י. כל ההורגים נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה, יש למלך [והוא הדין בכל מי שהעם ברשותו¹⁰] רשות להרגו ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה, והורג רבים ביום אחד, ותולה ומניחן תלויין ימים רבים, להטיל אימה ולשבר ידי דשעי העולם.

5. עיין דברי הימים ב' פר' י"ב, א'.

6. רדב"ז כאן, ועיין לעיל פ"א הל' א, ח' ובמראי מקומות שם.

7. יהושע א' פס' יח'.

8. סנהדרין מט. מעשה עמשא. מו"ק כח: במדבר רבא יד פס' ו' – מעשה דאביה.

9. רמב"ם בספר המצות עשה קלג.

10. עיין לעיל הל' ח' ולעיל פ"א ה"ח ובמראה מקומות שם.

פרק רביעי

א. רשות יש למלך [וכן לכל מי שהעם ברשותו]¹ ליתן מס על העם לצרכיו, או לצורך המלחמות. וקוצב לו מכס, ואסור להבריח מן המכס. שיש לו לגזור שכל מי שיגנוב המכס ילקח ממונו או יהרג, שנאמר: "ואתם תהיו לו לעבדים", ולהלן הוא אומר: "יהיו לך למס ועבדוך". מכאן שנותן מס, וקוצב מכס, ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין. שכל האמור בפרשת מלך, מלך זוכה בו.

ב. ושולח בכל גבול ישראל ולוקח מן העם הגבורים ואנשי חיל, ועושה מהן חיל למרכבתו ובפרשיו, ומעמיד מהן עומדים לפניו, ומעמיד מהן אנשים לרוץ לפניו, שנאמר: "ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו". ולוקח מן היפים שבהן להיות שמשים, ועומדים לפניו, שנאמר: "ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו".

ג. וכן לוקח מן בעלי האומנויות, כל מה שהוא צריך ועושין לו מלאכתו, ונותן שכרן. ולוקח כל הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו, ונותן שכרן או דמיהן. שנאמר: "ולחרוש חרישו, ולקצור קצירו, ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו, ואת עבדיכם, ואת שפחותיכם, ואת בחוריכם הטובים, ואת חמוריכם יקח, ועשה למלאכתו".

ד. וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופלגשים². נשים בכתובה וקדושים, ופלגשים, בלא כתובה ובלא קדושים, אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו. אבל ההדיוט אסור בפילגש, אלא באמה העבריה בלבד אחר יעוד. ויש לו לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות, שנאמר: "ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות".

ה. וכן כופה את הראויין להיות שרים, ממנה אותם שרי אלפים, ושרי חמישים, שנאמר: "ולשום לו שרי אלפים ושרי חמישים".

ו. ולוקח השדות והזתים והכרמים לעבדיו כשילכו למלחמה ויפשטו על מקומות אלו אם אין להם מה יאכלו אלא משם, [וי"א שתמיד בכל עת מותר למלך להפקיע השדות לעצמו³, וי"א שרק לצורך הצבור מותר לו להפקיע⁴, וי"א שדוקא שדות הרחוקים מן העיר מותר לו לקחת⁵, וי"א שדוקא שדה מקנה מותר לו להחרים אבל לא שדה אחוזה שירש מאבותיו⁶, וי"א שכאשר הולך ממקום למקום ואי אפשר לו לעבור פורץ והולך כדי שיוכלו מחנותיו והעם אשר ברגליו לעבור אבל להחזיק את הקרקע לעצמו אסור⁷, וי"א שדוקא למלך המולך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום יש זכות זו⁸, ואין דעה זו

1. עיין לעיל פ"א הל' א, ח,

2. עיין במשפט כהן ס' קמ"ד שנראה שדין זה רק במלך בלבד כמן שאינו להנהגת האומה דרך משפטי המלוכה שהם לצרכי האומה נמסרו לכל מי שמנהיג את האומה.

3. ר"ת תוס' סנהדרין ה: ד"ה מלך תוס' רא"ש תוס' חכמי אנגליה ור"ן בחדושים שם.

4. בתוס' ויתר הראשונים שם

5. בתוס' שם

6. בתוס' ויתר הראשונים שם

7. רמ"ה שם

8. בתוס' שם

נראית כלל⁹]. ונותן דמיהן, שנאמר: "ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו".

ז. ויש לו מעשר מן הזרעים, ומן האלנות, ומן הבהמה, שנאמר: "וזרעכם וכרמיכם יעשור, צאנכם יעשור".

ח. המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד מי"ג, ודבר זה חק לו ולבניו עד עולם.

ט. כל הרוגי המלך, ממנון למלך, וכל הממלכות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך, ושאר הבזה שבוזזין, בוזזין ונותנין לפניו, והוא נוטל מחצה בראש, ומחצית הבזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשמרם, חולקין בשוה, שנאמר: "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו".

י. כל הארץ שכובש הרי הוא שלו ונתן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שיהא ומניח לעצמו כפי מה שירצה, ובכל אלו הדברים דיניו דין. ובכל יהיו מעשיו לשם שמיים, ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים, ולהלחם מלחמות [עם¹⁰] ה', שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות. שנאמר: "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו".

9. ר"ן בחדושיו שם

10. תרגום יונתן לשמואל א' פר' כה', פס' כט. ועיין יהושע פר' ד' פס' יב, יג. ותרגום יונתן לפס' וג'. ועיין תרגום אונקלוס לבמדבר לב פס' כ-כב ויהושע פד' פס' יב.

פרק חמישי

א. אין המלך [וכן כל מי שהעם ברשותו¹], נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה. ואי זו היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, [וי"א מלחמת כבוש הארץ אשר נתן הא-ל יתעלה לאבותינו²], ועזרת ישראל מיד צר שבא [כבר] עליהם, [כיצד, גויים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, או ליטול מהם מס, או ליקח מידם ארץ, או לגזור עליהם שמד אפילו במצוה קלה³]. אבל כאשר ישראל נלחמים בהם כדי להחליש את הגויים כיון שיראים שילחמו בישראל, או יתנפלו על ארצם זו מלחמת רשות⁴. וי"א שאפילו נלחמים מחמת שיראים שיבואו עליהם, או שונדע להם שמכינים עצמם לכך, זו מלחמת מצוה⁵] ואח"כ נלחם במלחמת הרשות, והוא המלחמה שנלחם עם שאר העם כדי

1. עיין לעיל פ"א ה"א וה"ח ובמראי מקומות שם.

2. רמב"ן בהשגותיו לספר המצות לרמב"ם עשה ד'.

3. רמב"ם הלכות תעניות פ"ב ה"א וה"ג.

4. ר"מ פרוש המשנה סוטה פ"ח מ"ו

5. מאירי סוטה פ"ח מ"ו, ועיין אור זרוע על המשנה במס' שבת לא בשריון ולא בקסדא ועיין שו"ע אר"ח סימן ש"ל סע' ו' ברמ"א.

להרחיב גבול ישראל, [ולפרסם גבורתו], ולפרנס את ישראל מן הבזה ושלל הגויים שמסביב⁷ ולהרבות בגדולתו ושמעו.

ב. מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית דין – אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה העם לצאת. אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה, אלא על פי בי"ד של שבעים ואחד. [וי"א שגם על פי אורים ותומים⁸, ונראה שאורים ותומים אינם לעכובא⁹].

ג. ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, ודרך המלך אין לה שעור, אלא כפי מה שהוא צריך, אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה, או מפני שדה של זה, אלא הולך בשוה ועושה מלחמתו.

ד. מצות עשה להחרים שבעה עממין, שנאמר: "החרם תחרימם". וכל שבא לידו אחד מהן ולא הרגו, עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תחיה כל נשמה". וכבר אבד זכרם.

ה. וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר: "תמחה את זכר עמלק", [וכל שבא לידו אחד מהן ולא הרגו בטל עשה זה¹⁰, וי"א שמצות מחית עמלק מוטלת דוקא על המלך ולא על שאר אנשים¹¹] ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק", מפי השמועה למדו זכור – בפה, לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו.

ו. כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין הרי זה 'כיבוש רבים', והרי הוא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר, והוא שכבשום אחר כבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה.

ז. ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים. מן הים הגדול ועד המערב ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר הכל אסור להתישב בה. בשלושה מקומות הזהירה התורה שלא לשוב למצרים, שנאמר: "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד". "לא תוסיף עוד לראותם", "לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם", ואלכסנדראי בכלל האסור.

ח. ומותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש ארצות אחרות, ואין איסור אלא להשתקע שם. ואין לוקין על לאו זה, שבעת הכניסה מותר הוא, ואם יחשוב לישוב ולהשתקע שם אין בו מעשה. ונראה לי, שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בי"ד, שהיא מותרת, ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים, או לשכון בה והיא ביד גויים, מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות, שנאמר: "כמעשה ארץ מצרים".

ט. [וי"א שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן הא"ל יתברך ויתעלה לאבותינו, לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה. ופרט להם במצוה זו כולה בגבוליה ומבצריה שלא יניחו ממנה מקום, שנצטוינו בכבושה ובישיבתה בכל הדורות, וכן המצוה שחכמים מפליגים בה והיא צורת ארץ ישראל עד שאמרו שכל היוצא ממנה ודר בחו"ל יהא בעיניך כעובד ע"ז, שנאמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמור לך עבוד אלהים אחרים" וזולת זה הפלגות גדולות, הכל הוא מן העשה הזה, שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה, והיא מצות עשה לדורות, מתחייב בה כל יחיד ממנו² ולכן] אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה, או לישא אישה, או להציל מן הגויים, ויחזור לארץ. אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חיטין בשני דינרין. במה

6. מאירי סנהדרין טז:

7. סנהדרין ב. ברכות ג:

8. רמב"ם בספר המצוות בסוף השורשים, ורמב"ן בסוף השגותיו לספר המצוות.

9. ערוך השולחן העתיד ס' עד סע' ו'

10. חינוך מצוה תקנ"ז, תקנ"ח ועיין רמב"ם בספר המצוות עשה קפ"ז

11. יראים ס' רצ"ט

12. רמב"ן בהוספותיו לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ד', זוהר הרקיע לתשב"ץ עשה רכ"ו.

דברים אמורים – כשהיו המעות מצויות, והפירות ביוקר, אבל אם היו הפירות בזול, ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס, יצא לכל מקום שימצא בו ריות. ואעפ"כ שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כליה למקום.

י. גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל, ומנשקין אבניה, ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר – "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

יא. אמרו חכמים – כל השוכן בארץ ישראל עוונותיו מחולין, שנאמר: "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון". אפילו הלך בה ד' אמות זוכה לחיי העולם הבא. וכן הקבור בה, נתכפר לו ובא לו המקום שהוא בו מזרח כפרה, שנאמר: "וכפר אדמתו עמו". ובפורענות הוא אומר – "על אדמה טמאה ימות". ואינו דומה קולטתו מחיים, לקולטתו אחר מותו, ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכין מיתיהם לשם, צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק.

יב. לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גויים, ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, שנאמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמור לך עבוד אלוהים אחרים". ובפורענות הוא אומר "ואל אדמת ישראל לא יבואו". כשם שאסור לצאת מהארץ לחוצה לארץ, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, שנאמר: "בבלה יבואו ושמה יהיו".

פרק שישי

א. אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום; אחד מלחמת הרשות, ואחד מלחמת מצוה¹, [וי"א שבמלחמת מצוה אין חובה לקרוא לשלום², וי"א שבמלחמת עזרת ישראל מיד צר כיון שפרצו בנו לעשות לנו נבלה אין קוראין להם לשלום³. ומשך זמן הקריאה – י"א שלא יספיקו להתארגן להזיק לנו, ובמלחמת כבוש הארץ די בהודעה בעלמא⁴. וי"א כדי שיודע הדבר בכל העיר⁵]. שנאמר: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום".

ב. אם השלימו [כולם באין מעכב, ולא די ברובן בלבד⁶, וי"א שמספיק שישלימו רובן⁷]. וקבלו שבע מצות שנצטוו בני נוח עליהן⁸, [וי"א שאין צורך בקבלת שבע מצוות⁹, ויש מי שנראה מדבריו שרק

1. וכן דעת הרמב"ן בדברים כ', י', וכן 'חינוך' מצוה תק"ג.

2. רש"י דברים כ' י'.

3. מהר"ל ב'גור אריה' בראשית ל"ד י"ג.

4. נצי"ב בבאורו לספרי דברים פרשת שופטים פס' נ', ס'. וכן מהר"ל בגור אריה שופטים כ' י"ט.

5. זוהר ח"ג דף כב, הגהות ובאורים לחכם קדמון ספרדי ב'ספרי' שם.

6. נצי"ב בבאורו ל'ספרי' רבינו הלל שם פס' רלב"ג לדברים פר' כ' יא.

7. תולדות אדם על הספרי שם.

8. וכן דעת הכוכבי מצוה קכ"א, חינוך מצוה תק"ג, סמ"ג עשה קי"ח.

9. תוס' ד"ה לא ע"ז כ"ז:

במלחמת מצוה דודשין מהם שבע מצוות בני נוח¹⁰, וי"א שרק בא"י דורשים מהם קבלת שבע מצוות¹¹ אין הורגין מהן נשמה, והרי הן למס, שנאמר: "יהיו לך למס ועבדוך". קבלו עליהן המס, ולא קבלו העבדות, או שקבלו העבדות, ולא קבלו המס, אין שומעין להם, עד שיקבלו שניהם. והעבדות שיקבלו הוא, שיהיו נבזים ושפלים למטה, ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כבושים תחת ידם, ולא יתמנו על ישראל לשום דבר בעולם¹², [וי"א שהעבדות היא שיוכל כל אחד מישראל לקחת מהם לחטוב עציו ולשאוב מימיו ונותן לו שכרו הראוי¹³]. והמס שיקבלו, שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם ובממונם, [בגופם] כגון בניין החומות, וחזוק המצודות, ובנין ארמון המלך, וכיוצא בו, שנאמר: "זוה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלים ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה, כל העם הנותר מן האמורי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה, ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד, כי הם אנשי המלחמה, ועבדיו, שריו, ושלישיו. ושרי רכבו ופרשיו". [ובממונם, הוא שיתנו דבר קצוב בכל שנה ושנה כפי שיגזור מלך העת ההיא¹⁴].

ג. ויש למלך להתנות עמהן שיקח חצי ממונם או הקרקעות, ויניח כל המטלטלין, או המטלטלין ויניח הקרקעות, כפי מה שיתנה.

ד. ואסור לשקר בביתם ולכזב להם אחר שהשלימו וקבלו שבע מצוות, [וי"א שאין צורך בשבע המצוות¹⁵].

ה. ואם לא השלימו¹⁶, או שהשלימו, ולא קבלו שבע מצוות, [וי"א דאין צורך בשבע מצוות¹⁷], עושין עמהן מלחמה, והורגין כל הזכרים הגדולים, ובוזזין כל ממונם וטפם. ואין הורגין אשה ולא קטן, שנאמר: "והנשים והטף", זה טף של זכרים. במה דברים אמורים – במלחמת הרשות, שהוא עם שאר האומות, אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו, אין מניחין מהן נשמה, שנאמר: "כן תעשה לכל וגו', רק מערי העמים לא תחיה כל נשמה". וכן הוא אומר בעמלק – "תמחה את זכר עמלק" [ומלחמות מצוה שאינן מלחמת שבעה עממין ועמלק והן מלחמות כבוש הארץ, ועזרת ישראל מיד צר, הורגים רק את הזכרים המבוגרים, כדין מלחמת רשות¹⁸. וי"א שאף מלחמה כזו דינה ב"לא תחיה כל נשמה"¹⁹. וי"א שבמלחמת עזרת ישראל מיד צר כיון שחלפה הסכנה אין הורגין איש²⁰. במה דברים אמורים – לאחר הניצחון, אבל בשעת המלחמה, מותר להרוג כל גוי מאוכלוסיה זו שבא לידו²¹].

10. ראב"ד בהשגותיו כאן ולהלן ה"ד.

11. דעה אחת ברמב"ן בדברים פר' כ' פס' יא.

12. וכן גם דעת הכוכבי מצוה קצ"א, חינוך מצוה תק"ג, רלב"ג דברים כ'.

13. רמב"ן בדברים פר' כ' פס' יא.

14. רמב"ם בספר המצוות עשה קצ. כוכבי מצוה, קצא, סמ"ג עשה קי"ח

15. עיין לעיל בה"ב

16. ועיין לעיל בתחילת ה"ב

17. כדלעיל בה"ב

18. עיין רד"ק יהושע פרק פס' ז'

19. עיין חינוך מצוה תק"ג, זוהר הרקיע לתשב"ץ עשה רכ"ו. מגילת מלחמה ושלוש עמ' יט. אור הנצח עמוד

וחזקוני דברים כ' פס' טו'.

20. אחרונים

21. סמ"ע הו"מ סי' תכ"ה ס"ק י"ח, כנה"ג שם. שו"ע יו"ד סי' קנ"ח סע' א', ש"ך סק"א, רמב"ם רוצח

ושמירת הנפש פ"ד ה"א, כס"מ שם.

ומנין שאינו מדבר אלא באלה שלא השלימו, שנאמר: "לא היתה עיר אשר השלימה את ישראל, בלתי החוי יושבי גבעון, את הכל לקחו במלחמה, כי מאת ה' היתה לחזק את ליבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם". מכלל ששלח להם לשלום, ולא קבלו.

ו. שלושה כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ, הראשון שלח להם: מי שרוצה לברוח – יברח, וחזר ושלח: מי שרוצה להשלים – ישלים, וחזר ושלח: מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה²², אם כן מפני מה הערימו יושבי גבעון? לפי ששלח להן בכלל ולא קבלו, ולא ידעו משפט ישראל ודימו ששוב אין פותחין להן לשלום, [וי"א שלאחר שהחלו במלחמה שוב אין מקבלין יותר²³. והגבעונים התגייירו גרות שלמה אלא שגזרו עליהם כמה דברים כי הטעום]. ולמה קשה הדבר לנשיאים וראו שראוי להכותם לפי חרב לולי השבועה? מפני שכרתו להם ברית. והרי הוא אומר – "לא תכרות להם ברית". אלא היה דינם שיהיו למס עבדים, והואיל ובטעות נשבעו להם, בדין היה שיהרגום על שהטעום, לולי חלול ה'.

ז. עמון ומואב אין שולחין להם לשלום, שנאמר: "לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך". אמרו חכמים – לפי שנאמר: "וקראת אליה לשלום", יכול עמון ומואב כן? ת"ל – "לא תדרוש שלומם וטובתם". לפי שנאמר: "עמך ישב בקרבך בטוב לו לא תונינו" וכל עמון ומואב כן? שת"ל – "וטובתם". [וי"א שאם עשו עמנו טובה או רשאים לגמול להם ולדרוש להם שלום בתשלומין, וי"א שגם זה אסור²⁴]. ואף על פי שאין שואלין בשלומם, אם השלימו מעצמם תחילה מקבלין אותם. [וכבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל כל האומות וערבם זה בזה והגלה אותם ממקומם, ואלו היושבים בארצם עתה אנשים אחרים הם, ולפיכך צריך לקרוא בשלום לכל עם, שכל הפורש חוקתו שפרש מן הרוב²⁵].

ח. כשצדין על עיר לתופסה אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלוש רוחותיה ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו, [ודוקא לברוח, אבל נסיגה מאורגנת כדי להמשיך להלחם אין מאפשרים להם²⁶]. שנאמר: "ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה". [וי"א שדוקא במלחמת רשות מניחין רוח רביעית פנויה, אבל במלחמת מצוה מותר להקיפם מכל צד²⁷]. מפי השמועה למדו שכך צוהו.

ט. אין קוצצין אלני מאכל שחוץ למדינה, ואין מונעין מהן אמת המים כדי שייבשו, שנאמר: "לא תשחית את עצה". וכל הקוצץ לוקה, [וי"א שמצות עשה שנצטוינו כשנצוד על עיר לאכול מן האילנות שבגבולה כל ימי המצור, ואם נכרות אותם לבטלה דרך השחתה נעבור על עשה, מוסיף על הלאו המפורש בו. והוא אמרו יתעלה "ממנו תאכל"²⁸] ולא במצור בלבד, אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרות, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה. [ומותר לכרות לבנית המצור, וגם להשחיתו עד רדתה, כי לפעמים תהיה ההשחתה צורך הכבוש, כגון שיהו אנשי העיר יוצאין

22. ירושלמי שביעית פ"ו ה"א במדבר רבא פרשה ה' פס' יד.

23. ראב"ד בהשגותיו כאן

24. 'יראים' ס' רצ"ו, סמ"ג עשה רכ"ח הגהות מימוניות כאן.

25. במדבר רבא פ"ד פסקה א' כסף משנה כאן.

26. עיין ידיים פ"ד מ"ד, רמב"ם אסורי ביאה פ"ב הל' כ"ה.

27. אחרונים

28. רמב"ן בהשגותיו לספר המצות לרמב"ם מצות עשה ה' של הרמב"ן. 'חינוך' מצוה תק"ג. הכוכבי מצוה

קצ"א. אומנם נראה, שדעת הסמ"ג עשה קי"ח כרמב"ם.

ומלקטין עצים ממנו, או נחבאים שם ביער להלחם, או שהם לעיר למחסה ולמסתור מאבן נגף²⁹.
 י. כל אילן סרק מותר לקוץ אותו, ואפילו אינו צריך לו. וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו, מותר לקוץ אותו. וכמה היא הזית עושה ולא יקוצנו, רובע הקב זיתים. ודקל שהוא עושה קב תמרים לא יקוצנו.
 יא. ולא האלנות בלבד, אלא כל המשבר כלים, וקורע בגדים, והורס בנין, וסותם מעיין, ומאבד מאכלות דרך השחתה, עובר בלא תשחית. ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם.
 יב. צרין על עיירות של גויים בשבת, ועושין עמהן מלחמה בשבת, שנאמר: "עד רדתה", ואפילו בשבת. בין מלחמת מצוה, בין מלחמת רשות.
 יג. כשחונין, חונין בכל מקום, ומי שנהרג במלחמה במקום שיפול שם יקבר. קונה מקומו כמת מצוה.
 יד. ארבעה דברים פטרו במחנה – אוכלין הדמאי, ופטורין מרחיצת ידיים בתחילה, ומביאין עצים מכל מקום, ואפילו מצאן תלושין ויבשים אין מקפידין על כך במחנה, וכן פטורין מלערב ערובי חצרות במחנה, אלא מטלטלין מאוהל לאוהל, ומסוכה לסוכה, והוא שיקיפו כל המחנה מחיצה גבוהה י' טפחים כדי שתהיה רשות היחיד כמו שנתבאר בהלכות שבת, ואין מחיצה פחותה מעשרה וכשם שפטורין מכל אילו בהליכתן, כך פטורין בחזרתן.
 טו. ואסור להפנות בתוך המחנה או על פני השדה בכל מקום, אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה, שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה.
 טז. וכן מצות עשה להיות יתד לכל אחד ואחד תלויה עם כלי מלחמתו, [וי"א דאין זו מצוה נוספת אלא חלק מהמצוה הקודמת³⁰], ויצא באותה הדרך ויחפור ויפנה ויכסה, [ואף לקטנים³¹]. שנאמר: "ויחד תהיה לך אונג" וכו', בין שיש עמהן ארון, ובין שאין עמהן ארון, וכך הם עושים תמיד. שנאמר: "והיה מחניך קדוש". [וי"א שדוקא במלחמת רשות מצווין במצוה זו³¹, וי"א שרק כאשר יש עמהן ארון חייבין בזה³², וי"א שאפילו כאשר יש עמהן ארון חייבין בזה רק כאשר אין לארון מחיצות³³. וי"א שהוזהרנו בצאתנו מחנה על האויבים לשמור מכל דבר רע, והם שפיכות דמים, ערוה, ולשון הרע, עברות הגורמות סילוק השכינה מן המחנה, וזה נוסף על האזהרה שהוזהרנו עליהם בכל מקום. ובמחנה יעבור על עבירות אלו בשני לאוין, והוזהרנו יתעלה בלאו הזה שלא יגרום סילוק השכינה מעלינו במחנה, שיהיה העובר בהן מפיל את ישראל בחרב, ומחלל את השם, ומייקר עבודה זרה שלהם בעיני האויבים³⁴].

29. רמב"ן בהוספותיו לספר המצות מצוה ו'.

30. רמב"ן בפרושי התורה דברים כ' פס' יט. סמ"ג לא תעשה רכ"ט.

31. סמ"ג עשה קיט.

32. ברכות כה: סמ"ג עשה קי"ט.

33. תוספתא מגילה פ"ג הלכה כ"ה ועיין חינוך מצוה תקמ"ג.

34. יראים השלם סי' תל"ב.

35. חזקוני דברים כג, יד.

36. רמב"ן לאו י"ד בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם.

פרק שביעי

א. אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה. וזהו הנקרא משוח מלחמה.

ב. שתי פעמים מדבר משוח מלחמה אל העם, אחת בספר בעת שיוצאין קודם שיערכו המלחמה אומר לעם – "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו" וגו', כשישמע דבריו יחזור מעורכי המלחמה. ואחת בעורכי המלחמה אומר – "אל תיראו ואל תחפזו". [ובמלחמת מצוה מדבר רק פעם אחת בעורכי המלחמה, ואומר: "אל תיראו ואל תחפזו"]

ג. בעת שעורכין המערכות והם קרבים להלחם, משוח מלחמה עומד במקום גבוה וכל המערכות לפניו, ואומר להן בלשון הקודש "שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם". עד כאן אומר משוח מלחמה, וכהן אחר תחתיו משמיע אותו לכל העם בקול רם. ואחר כך מדבר משוח מלחמה "מי האיש אשר בנה בית חדש" וגו', "ומי האיש אשר נטע כרם" וגו', "ומי האיש אשר אירש" וגו', עד כאן משוח מלחמה מדבר והשוטר משמיע לכל העם בקול רם. ואחר כך מדבר השוטר מעצמו, ואומר "מי האיש הירא ורך הלבב", ושוטר אחר משמיע לכל העם.

ד. ואחר שחוזרין כל החוזרין מעורכי המלחמה, מתקנין את המערכות, ופוקדים שרי צבאות בראש העם, ומעמידין מאחרי כל מערכה ומערכה שוטרים חזקים ועזים וכשילין של ברזל בידיהם, הרוצה לחזור מן המלחמה הרשות בידן לחתוך את שוקו, שתחילת נפילה ניסה, במה דברים אמורים. שמחזירין אנשים אלו מערכי המלחמה – במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה, הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. [אומנם אשה לאו בת מלחמה היא, רק לספק מוזן ולתקן הדרכים אף היא יוצאת². וי"א שדוקא לבעלה מספקת מים ומוזן ולא לזרים³. ויש מי ששמע מדבריו שאשה נלחמת ממש⁴ ואין דעה זו נראית כלל, וי"א שאין אישה נלחמת כלל, והבטוי – "כלה מחופתה" אינו אלא מליצה, על משקל הפסוקים ביואל פר' ב' פס' ט"ו ר"י, ששם מדובר על צום שגם נשים חייבות בו⁵].

ה. אחד הבונה בית לשיבתו, ואחד הבונה בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות, הואיל וראוי לדירה. ואחד הבונה, ואחד הלוקח, ואחד שנותן לו במתנה, או היורש, הרי זה חוזר. אבל הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת או בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות או הגזול בית, הרי זה אינו חוזר. 1. אחד הנוטע כרם, ואחד הנוטע חמישה אילני מאכל, ואפילו מחמישה מיני מאכל, אחד הנוטע, ואחד המבריך, ואחד המרכיב הברכה והרכבה שהיא חייבת בערלה, אחד הלוקח, ואחד היורש, ואחד שניתן לו במתנה. אבל הנוטע אילני מאכל, או חמישה אילני סרק, או שגזל כרם, אינו חוזר עליו. וכן כרם של שני שותפין אין חוזרין עליו.

1. ראב"ד כאן.

2. תפארת ישראל סוטה סוף פ"ח רש"ש בהגהות הש"ס שם ועיין בספר המצות לרמב"ם סוף השורשים.

3. כך משמע מהרדב"ז כאן

4. מנחת חינוך מצוה תכ"ה, תקכ"ה, תצ"ד.

5. דעת הרדב"ז כאן ועיין בלשון החינוך מצות תק"ג, תקנ"ג, תקנ"ה, תקנ"ז, תקע"ח, (מהדורת שעוועל)

ז. אחד המארכ את הבתולה, ואחד המארכ את האלמנה, וכן אם נפלה לו יבמה, אפילו חמישה אחים ומת אחד מהם, כולן חוזרין. קדש אשה מעכשיו ולאחר י"ב חודש ושלם הזמן במלחמה, חוזר ובא לו.

ח. המחזיר את גרושתו, והמארכ אשה האסורה עליו, כגון – אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין, אינו חוזר.

ט. כל אלו שחוזרין מערכי המלחמה, כששומעין את דברי הכהן חוזרין, ומספקין מים ומזון לאחיהם שבצבא, ומתקנין את הדרכין.

י. ואלו שאינן יוצאין לערכי המלחמה כל עיקר, ואין מטריחין אותן לשום דבר בעולם. הבונה בית וחנכו, הנושא ארוסתו, או שייבם, ומי שחלל כרמו, אין יוצאין עד תם שנה. שנאמר: "נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמה את אשתו אשר לקח". מפי הקבלה למדו שיהיה נקי בין לבית שקנה, בין לאשה שנשא, בין לכרם שהתחיל לאכול פרו.

יא. כל השנה אין מספק מים ומזון, ולא מתקן דרך, ולא שומר בחומה, ולא נותן לפסי העיר, ולא יעבור עליו שום דבר בעולם, שנאמר: "לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר". ולעבור עליו בשני לאוין – לא לצרכי הצבא, ולא לצרכי הגדוד.

יב. בונה בית והשכירו לאחרים והקדים לו שכרו, הרי זה כמו שחנכו, נתן לו שכרו לאחר י"ב חודש, הרי הוא כמי שלא חנכו עד עתה.

יג. בנה בית ונתן בו חפציו ונעל עליהם, אם היה צריך לבטל על שמירתו, הרי זה כמי שחנכו והתחיל לישב בו. ואם אינן צריכין לישב ולשמרו, הרי זה כמי שלא חנכו.

יד. וכל הבונה בית או נוטע כרם בחוצה לארץ אינו חוזר עליהן.

טו. מי האיש הירא ורך הלבב – כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה. [וי"א הירא ורך הלבב מעברות דאורייתא שבידו גם הוא חוזר⁶. וי"א שאסור דאורייתא לקחת את הירא ורך הלבב למלחמה⁷. ומתחילה אין נכנסין למלחמת רשות אם אי אפשר להלחם בלעדי החוזרים, אבל לאחר שנכנסו למלחמת רשות בחיל מסוים, אם ראו שצריכים להוסיף חילים, אין לוקחין את אלה שנצטוו עליהם להחזירם בזמן שיש המספר הדרוש מבלעדם כל זמן שאפשר להלחם ע"י אחרים, אבל אם יש צורך בהן לנצחון המלחמה – אפילו חתן מחדרו יוצא, אף שנכנסו מתחילה למלחמת רשות⁸.] ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרונו מלבו, ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה. שנאמר: "אל ירך לבבכם אל תראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם." [וי"א שאין זה הלאו אלא הבטחה⁹.] ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו. ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". והרי מפורש בקבלה "ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם". וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה כונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק, ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: "כי

6. מאירי סוטה, סוף פר' ח', חינוך מצוה תקכ"ו תקמג, כוכבי מצוה קצב.

7. רמב"ן בהשגותיו לספר המצוות לאו י' שלו.

8. חזון איש ערובין לקוטים סימן ו'.

9. הרמב"ן בהשגותיו בספר המצוות לרמב"ם לא תעשה ג"ח. הראב"ד בהשגותיו למנין המצוות שבריש

ה'יד החזקה' לא תעשה נח.

עושה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות¹⁰ ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך מימך והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך". [וי"א שלאחר שנלחם ונצח, אסור לו להחזיק טובה לעצמו ולומר שנצחם מחמת צדקותו הרבה, אלא יאמין בחסדי ה' ויתלה ברשעת הגויים¹¹].

10. עיין תרגום יונתן שם, ועיין במראי מקומות לעיל בפ"ד הל' י'.

11. יראים סימן ש' ובהשלם הוא סימן רנ"א.

פרק שמיני

א. חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הגויים ויכבשום וישבו מהן, מותר להם לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו אם ירעב ולא ימצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך¹. מפי השמועה למדו – "ובתים מלאים כל טוב, ערפי חזירים וכיוצא בהן. [וי"א שפשיטא שמוותר לאכול אם ירעב, וההיתר הוא אפילו אינו רעב, אבל רק במלחמת כבוש הארץ ובזמן המלחמה דוקא, ויין נסך, אם ניסך לע"ז אסור, אבל סתם יינם מותר²].

ב. וכן בועל אשה בגיותה אם תקפו יצרו, אבל לא יבעלנה וילך לו, אלא מכניסה לתוך ביתו, שנאמר: "וראית בשביה אשת יפת תואר". ואסור לבעול אותה ביאה שניה עד שישאנה.

ג. אין אשת יפת תואר מותרת אלא בשעת השביה, שנאמר: "וראית בשביה", בין בתולה, בין בעולה, בין אשת איש, שאין אישות לגויים. "וחשקת" אע"פ שאינה יפה. "בה" – ולא בחברתה, שלא יבעל שתיים. "ולקחת לך לאשה" – שלא יקח שתיים, ויבעול אחת, ויניח אחת לאביו או לאחיו. ומניין שלא ילחצנה במלחמה שנאמר: "והבאתה אל תוך ביתך" – יכניסנה למקום, ואח"כ יבעול.

ד. הכהן מותר ביפת תואר בביאה ראשונה, שלא דברה תורה אלא כנגד היצר, אבל אינו יכול לישאנה אח"כ מפני שהיא גיורת.

ה. וכיצד דין ישראל ביפת תואר? אחרי שיבעלנה ביאה ראשונה והיא בגיותה, אם קבלה עליה להכנס תחת כנפי השכינה – מטבילה לשם גרות מיד, ואם לא קבלה – תשב בביתו ל' יום, שנאמר: "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים", וכן בוכה על דתה ואינו מונעה, ומגדלת את צפרניה ומגלחת את ראשה כדי שתתגנה בעיניו, ותהיה עמו בבית, נכנס ורואה אותה כדי שיקוץ בה, ומגלגל עמה כדי שתקבל, אם קבלה ורצה בה, הרי זו מתגיירת וטובלת ככל הגרים, וצריכה להמתין ג' חדשים – חדש של בכיה, ושני חדשים אחריו, ונושאה בכתובה וקדושין.

ו. ואם לא חפץ בה, משלחה לנפשה, ואם מכרה עובר בלא תעשה, שנאמר: "ומכור לא תמכרנה בכסף", ואינו מוכרה³ ומחזיר הדמים, וכן אם כבשה אחר שנבעלה לשם שפחה, משישתמש בה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תתעמר בה", שלא ישתמש בה.

1. וכן דעת החינוך מצוה תק"ג ומאירי חולין י"ז. ועיין רלב"ג דברים ו' פס' י'.

2. רמב"ן דברים ו' פס' י', ועיין ברלב"ג.

3. כך ברומי, אבל בונציה – ואם מכרה אינה מכורה ומחזיר הדמים.

ז. לא רצת להתגייר, מגלגלין עמה יב' חדש, לא רצת, מקבלת שבע מצוות שנצטוו בני נוח ומשלחה לנפשה והרי היא ככל הגרים התושבים. [ואין מקבלין אותה כגר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג⁴. וי"א שגם בזמן שאין היובל נוהג מקבלין גר תושב, אלא שאין חייבים לפרנסו ולתת לו צדקה⁵]. ואינו נושאה, שאסור לישא אישה שלא נתגיירה.

ת. נתעברה מביאה ראשונה, הרי הולד גר ואינו בנו לדבר מן הדברים, מפני שהוא מן הגויה, אלא בי"ד מטבילים אותו על דעתם. ותמר מביאה ראשונה של יפת תואר היתה, אבל אבשלום נולד מאחר הנשואין, נמצאת תמר⁶ אחות אבשלום מאמו ומותרת להנשא לאמנון, וכן הוא אומר – "דבר נא אל המלך כי לא ימועני ממך".

ט. יפת תואר שלא רצת להניח ע"ז אחר הי"ב חודש הורגין אותה, וכן עיר שהשלימה אין כורתין להן ברית עד שיכפרו בע"ז ויאבדו את כל מקומותיה ויקבלו שאר המצוות שנצטוו בני נוח, [ויש חולקי'⁷] שכל גוי שלא קבל מצות בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת ידינו.

י. משה רבינו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל, שנאמר: "מורשה קהלת יעקב", ולכל הרוצה להתגייר משאר האומות, שנאמר: "ככם כגר", אבל מי שלא רצה, אין כופין אותו לקבל תורה ומצוות. וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא קבל יהרג. והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכל מקום, וצריך לקבל עליו בפני שלושה חברים. [ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, ויש חולקי'⁸]. וכל המקבל עליו למול, ועברו עליו י"ב חדש ולא מל, הרי זה כמין מן האומות.

יא. כל המקבל שבע מצות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן⁹. אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת, אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אומות העולם, ולא מחכמיהן.

4. רמב"ם הלכות ע"ז פ"י ה"ו, הלכות מילה פ"א ה"ו הלכות שבת פ"כ ה"ד, הלכות אסורי ביאה פ"ד ה"ז ה"ח, ק"ט, הלכות שמיטה ויובל פ"י ה"ט.
5. ראב"ד בהשגותיו בהלכות ע"ז ובהלכות אסורי ביאה. רש"י ערכין כט. ד"ה אין גר תושב.
6. ברומי – למר, ובודאי שבוש הוא.
7. עיין לעיל פ"ו ה"ב. ובמ"מ שם.
8. עיין לעיל ה"ז ובמ"מ שם.
9. עיין להלן בתוספת שבפ"ט ה"א.

פרק תשיעי

א. על ששה דברים נצטוה אדם הראשון – על עבודה זרה, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גלוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים. אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבינו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוה. הוסיף לנח אבר מן החי, שנאמר: "אך בשר בנפשו דמו לא

תאכלו", נמצאו ז' מצוות. וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם. בא אברהם¹ נצטוו יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר. והוסיף תפילה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית, ובמצרים נצטוו עמרם במצות יתרות, עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו. [וכל התרי"ג מצות נצטוונו ממשה, שתרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני, בכללם הוא המילה וגיד הנשה. אבל הדבר כמו שאמרו ז"ל נכתב במקומו. ואמנם אנחנו הולכים אחר מה שנצטוונו בסיני שנוכר לנו איסור גיד הנשה המוקדם והמילה המוקדמת. וכל מי שלא יאמין שאלו הפסוקים עם כל התורה כולה נאמרו למשה מפי הגבורה הוא בכלל האומר אין תורה מן השמים, ומאין היינו אנחנו יודעים אלו ולא ידע משה רבינו מה שנאמר לאברהם אבינו בעת שנצטווה על המילה, ואמנם נודע לנו זה ממשה בסיני, א"כ עיקר זו המצוה וחיובה ממשה. ואלו הי"ג ברייתות שנאמרו במילה, ממשה נצטוונו, ממה שהודיעו השם, ואין בתורתנו חילוק. תורה צוה לנו משה כולה מורשה מהשי"ת, וכל מה שיש בה ממה שקדם לזולתו, כמו ז' מצות לנוח, ומילה לאברהם, לא נאמין בו אנחנו מפני שהדבר הזה מוקדם, אלא מפני הצווי האחרון המיוחד בנו אנחנו קהילת יעקב²].

ב. בן נוח שעבד ע"ז חייב. והוא שיעבוד כדרכה, ועל עבודה זרה שב"ד של ישראל ממיתין עליה, בן נח נהרג עליה, וכל שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליה, אין בן נח נהרג עליה, ואע"פ שאינו נהרג, אסור בכל, ואין מניחין אותו להקים מצבה, ולא ליטע אשרה, ולא לעשות צורות. וכיוצא בהן לנו.

ג. בן נח שבירך את השם, בין שבירך בשם המיוחד, בין שבירך בכנוי בכל לשון, חייב. מה שאין כן בישראל.

ד. בן נח שהרג גפוש, אפילו עובר במעי אמו נהרג עליו. וכן אם הרג טרפה, או שכפתו ונתנו לפני ארי, או שהניחו ברעב עד שמת, הואיל והמית, מכל מקום נהרג. וכן אם הרג רודף שיכול להצילו באחד מאבריו נהרג עליו, מה שאין כן בישראל.

ה. שש עריות אסורות על בני נוח – האם, ואשת האב, ואשת איש, ואחותו מאמו, וזכור, ובהמה. שנאמר: "על כן יעזוב איש את אביו" – זו אשת אביו, "ואת אמו" – כמשמע, "ודבק באשתו" – ולא באשת חברו, "באשתו" – ולא בזכור, "והיו לבשר אחד" – להוציא בהמה חיה ועוף שאין הוא והם בשר אחד, ונאמר: "אחותי בת אבי היא אך לא בית אמי ותהי לי לאשה".

ו. בן נח חייב על מפותת אביו ואנוסת אביו, הרי היא אמו מכל מקום. וחייב על אשת אביו אפילו לאחר מיתת אביו, וחייב על הזכור בין קטן בין גדול, ועל הבהמה בין קטנה בין גדולה, והוא נהרג לבדו, ואין הורגין את הבהמה, שלא נצטוו בהריגת בהמה אלא בישראל.

ז. אין בן נח חייב על אשת חברו עד שיבוא עליה כדרכה אחר שנבעלה לבעלה, אבל מאורסה או שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין חייבין עליה, שנאמר: "והיא בעולת בעל". במה דברי אמורים – בבן נוח שבא על בת נוח, אבל גוי הבא על הישראלית בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב. ואם היתה נערה מאורסה, נסקל עליה כדיני ישראל. בא עליה אחר שנכנסה לחופה ולא נבעלה, הרי זה בחנק כדיני ישראל. אבל אם בא על אשת ישראל אחר שנבעלה, הרי זה כמי שבא על אשת גוי חברו ויהרג בסיף.

ת. בן נח שיחד שפחה לעבדו, הרי זה נהרג עליה משום אשת חברו. ואינו חייב עליה עד שיפשוט הדבר ויאמר לה העם זו דבית³ עבד פלוני. מאימתי תחזור להתירה? משיפרישנה מעבדו

1. המילים בא אברהם ליתא בדפוס רומי.

2. בתשובת הרמב"ם לר' יוסף בן גאבר מבגדד, וכן בפרוש המשנה חולין פ"ז מ"ו ועיין לעיל פ"ח הל' י"א. ועיין בתורת נביאים למהר"צ חיות מאמר תורת אבות. (עמ' פג והלאה) בבאור ענין זה.

3. דבית – אישה נשואה בארמית.

פרק עשירי

א. בן נח ששגג באחת ממצוותיו פטור מכלום, חוץ מרוצח בשגגה שאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו, ואין לו עיר מקלט. אבל בתי דיניהן אין ממיתין אותו. בד"א – בשוגג באחת המצוות ועבר בלא כונה, כגון שבעל אשת חבירו, ודמה שהיא אשתו, או פנויה, אבל אם ידע שהיא אשת חבירו ולא ידע שהיא אסורה עליו, אלא עלה על לבו שדבר זה מותר לו, וכן הוא גם אם הרג, והוא לא ידע שאסור להרוג, הרי זה קרוב למזיד ונהרג, ולא תיחשב לו להם כשגגה. מפני שהיה לו ללמוד ולא למד.

ב. בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצוותיו מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבוד ע"ז – עובד, לפי שאינן מצווין על קדוש השם. ולעולם אין עונשין מהן לא קטן, ולא חרש, ולא שוטה, לפי שאינן בני מצוות.

ג. בן נח שנתגייר ומל וטבל, ואח"כ רצה לחזור מאחרי ה' ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקודם, אין שומעין לו אלא יהיה כישראל לכל דבר או יהרג, ואם היה קטן כשהטבילוהו בית דין יכול למחות בשעה שיגדיל, ויהיה גר תושב בלבד. וכיון שלא מיחה בשעתו, שוב אינו ממחה, אלא הרי הוא גר צדק. לפיכך אם בא על קטנה שהטבילוהו בית דין, כסף כתובתה, או קנס, או אונס, מפתה, יהיה הכל תחת יד בית דין, עד שתגדיל ולא תמחה בגרות, שמא תטול ותגדיל ותמחה. ותמצא זו אוכלת בגיורתה מעות שאין לה זכות בהן אלא בדיני ישראל.

ד. בן נח שבירך את השם, או שעבד עבודה זרה, או שבא על אשת חבירו, או שהרג חבירו, ונתגייר, פטור. הרג בן ישראל, או שבא על אשת ישראל, ונתגייר חייב. והורגים אותו על בן ישראל וחונקים אותו על אשת ישראל שבעל שהרי נשתנה דינו.

ה. כבר בארנו שכל מיתת בני נח בסייף, אלא אם בעל אשת ישראל נערה מאורסה יסקל, ואם בעלה אחר שנכנסה לחופה קודם שתבעל יחנק.

ו. מפי הקבלה שבני נח אסורין בהרבעת בהמה ובהרכבת אילן בלבד, ואין נהרגין עליהן, וגוי שהכה ישראל אפילו חבל בו אע"פ שהוא חייב מיתה, אינו נהרג.

ז. המלה נצטוה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר: "אתה וזרעך אחרריך", יצא זרעו של ישמעאל, שנאמר: "כי ביצחק יקרא לך זרע", ויצא עשיו, שהרי יצחק אמר ליעקב – "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך", מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה, והם המחויבין במילה.

ח. אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבאו אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה, והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני, ואין נהרגין עליה.

ט. גוי שעסק בתורה חייב מיתה, לא יעסוק אלא בשבע מצוות שלהן בלבד. וכן גוי ששבת, אפילו ביום מימות החול אם עשאהו לעצמו כמו שבת חייב, ואין צריך לומר אם עשה מועד לעצמו. כללו של דבר [בזמן שיד ישראל תקיפה עליהן]. אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן מדעתן. אלא או שיהיה גר צדק ויקבל כל המצוות, או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע, ואם עסק בתורה, או שבת, או חדש דבר, מכין אותו, ועונשין אותו, ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה

1. תשובות הרמב"ם ח"א סימן קמ"ט.

על זה, אבל אינו נהרג, [לפי שאמרו (חז"ל) "חייב מיתה", לא "נהרג". כמו שאמרו: "על שבע מצות בן נח נהרג". ומותר ללמד המצוות לנוצרים ולמשכם אל דתינו; ואינו מותר דבר מזה לישמעאלים, לפי שאמונתם שתורה זו אינה מן השמים וכאשר ילמדום דבר מן כתוביה ימצאוהו מתנגד למה שבדו הם מליבם לפי ערבוב הספורים ובלבול הענינים אשר בא להם, ולא תהיה זו ראייה אצלם שטעות בידיהם, אלא יפרשוה לפי הקדמותיהם המופסדות, ויוכלו להשיב עלינו בזה בטענתם, ויטעו כל גר וישראל שאין לו דעת, ויהיה זה מכשול לישראל האסורין ביניהם בעוונותם. אבל הנוצרים מאמינים בנוסח התורה שלא נשתנה, ורק מגלים בה פנים בפרושם המופסד, ומפרשים זאת בפרושים שהם ידועים בהם, ואם יעמידום על הפרוש הנכון, אפשר שיחזרו למוטב, ואפילו לא יחזרו כשרוצים שיחזרו, לא יבוא לנו מזה מכשול, ולא ימצאו בכתוביהם דבר שונה מכתובינו²].

י. בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, ואם הביא עולה – מקבלין ממנו, נתן צדקה – מקבלין ממנו, ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא ניזון מישראל ומצוה עליהם לחיותו, אבל הגוי שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי גוים.

יא. חייבין בית דין של ישראל לעשות שופטים לאלו הגרים התושבים לדון להן על פי המשפטים אלו, כדי שלא ישחת העולם. אם ראו בי"ד שיעמידו שופטיהם מהן – מעמידין, ואם ראו שיעמידו להן מישראל – מעמידין³.

יב. שני גויים שבאו לפניך לדון בדיני ישראל ורצו שניהן, דנין להן דין תורה. האחד רוצה, והאחד אינו רוצה, אין כופין אותו לדון אלא בדיניהן. היה ישראל וגוי, אם יש זכות ישראל [כך ברומי, פרק י הל' יב, ובונציה 'לישראל'] בדיניהן דנין לו בדניהם, ואומרים לו כך דיניכם. ואם יש זכות לישראל בדיניהן, דנין לו דין תורה, ואומרים לו כך דיננו ואל יקשה בעיניך דבר זה [ואל תתמה עליו כמו שלא תתמה על שחיטת בעלי החיים אע"פ שלא עשו שום דע לפי שמי שלא נשלמו בו כל התכונות האנושיות אינו אדם באמת ואין תכליתו אלא בעבור האדם השלם⁴]. ויראה לי שאין עושין כן לגר תושב, אלא לעולם דנין לו בדיניהם, וכן יראה לי שנוהגין עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל, שהרי אנו מצווין להחיותם, שנאמר: "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה". וזה שאמרו חכמים אין כופלים להן שלום, לא בגר תושב. ואפילו הגויים צוו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתיהם עם מתי ישראל, ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום. הרי נאמר: "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו". ונאמר: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

2. תשובות הרמב"ם ח"א סימן קמ"ט.

3. ועיין לעיל פ"ט סוף הל' יד.

4. רמב"ם בפירוש המשנה ב"ק פ"ד מ"ג.

פרק אחד עשר

א. [ימות המשיח הוא זמן שבו תחזור המלכות לישראל ויחזרו לארץ ישראל, ויהיה אותו המלך העומד מקום מלכותו ציון¹] והמלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה ולממשלה הראשונה, ובגנה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קורבנות, ועושין שמטין ויובלות, ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר: "ושב ה' אֵלֶיךָ את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה גדחך בקצה השמים, והביאך ה'". ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר ושם ניבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו. ושם הוא אומר: "אראנו ולא עתה" – זה דוד, "אשורנו ולא קרוב" – זה מלך המשיח. "דרך כוכב מיעקב" – זה דוד, "וקם שבט מִיִּשְׂרָאֵל" – זה המלך המשיח. "ומחץ פאתי מואב" – זה דוד, וכן הוא אומר: "ויך את מואב וימדדס בחבל". "וקרקר כל בני שת", – זה המלך המשיח, שנאמר: "ומשלו מים עד ים" – והיה אדום ירשה" – לדוד, שנאמר: "ותהי אדום לדוד לעבדים" וגו'. "והיה ירשה שעיר אויביו" – זה המלך המשיח, שנאמר: "ועלו מושיעים בהר ציון", וגו'.

ב. אף בערי מקלט הוא אומר – "ואם ירחיב ה' אֵלֶיךָ את גבולך ויספת לך עוד שלוש ערים, וגו'. ומעולם לא היה דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו. אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראייה, שכל הספרים מלאים בדבר זה.

ג. ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם, או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו שהטפשים אומרים, אין הדבר כן. שהרי ר' עקיבה חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו² שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעוונות. כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת. [וי"א שעליו להיות "מורח ודאין"³] ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן, וכל המוסיף או גורע, או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצות מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס.

ד. ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות [עם]⁴ ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח, אם עשה והצליח, ונצח כל האומות שסביביו, ובנה מקדש במקומו, וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח ודאי [והמשיח ימות, וימלוך בנו ובן בנו, וכבר באר ה' את מותו אמר לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט וכו', ותתמיד מלכותו זמן רב מאוד, וגם יארכו חיי בני אדם, כי בהעדר הדאגות והצרות

1. רמב"ם בפרוש המשנה סנהדרין בהקדמת פרק חלק

2. ועיין ברמב"ם הלכות תעניות פרק ה' הל' ג'.

3. לדון על פי חוש הריח – ראב"ד כאן.

4. תרגום יונתן שמואל א' פרק כה' פס' כט ועיין לעיל פ"ד הל' י' במראי מקומות שם.

יארכו החיים, ואין זה מוזר שתתמיד מלכותו אלפֵי שנים⁵]. ואם לא הצליח עד כה או שנהרג, בידוע שאינו זה שהבטיחה עליו תורה. והרי הוא ככל מלכי בית דוד השלמים והכשרים שמתו. ולא העמידו הקב"ה אלא לנסות בו רבים, שנאמר: "ומן המשכילים יכשלו לצרוף בהן ולברר וללבן עד עת קץ כי עת למועד". אף ישו הנוצרי [שחיק עצמות, והוא מישראל. ואף על פי שהיה אביו גוי ואמו ישראלית, הרי הוא מישראל. כי הכלל, גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. ואנו קוראין אותו 'ממזר' על דרך ההפלגה בגנותו⁶]. שדימה שיהיה משיח ונהרג בבית דין, כבר נתנבא בו דניאל [ואמר שיקום איש מפריצי ישראל וחריגיהם לבטל את הדת בטענו את הנבואה, והתפרצותו לדברים הגדולים, כלומר שהוא המשיח, וה' יכשילהו כפי שנכשל⁷]. שנאמר: "ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו". וכי יש מכשול גדול מזה – שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל לישראל, ומושיעם, ומקבץ נדחיהם, ומחזק מצותם, וזה גרם לאבד ישראל בחרב, ולפזר שאריתם, ולהשפילם, ולהחליף התורה, ולהטעות רוב העולם לעבוד אֵלֹה מבלעדי ה'. [שהנוצרים הטוענים טענת המשיח לכל שינויי כתותיהם כולם עובדי עבודה זרה הם, ונוהגין עמהם בכל התורה כדרך שנוהגין עם עובדי עבודה זרה⁸]. אך מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם, כי לא דרכינו, דרכיו, ולא מחשבותינו, מחשבותיו. וכל הדברים אלו ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו. [שאין המאמינים בדתו עובדי עבודה זרה⁹] אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנאמר: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד". כיצד – כבר נתמלא העולם מדברי המשיח, ומדברי התורה, ומדברי המצוות, ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים עולי לב. והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אילו אומרים מצות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות, ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהן ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם, וכשיעמוד המלך המשיח באמת, ויצליח ונשא, מיד הם כולם חוזרים ויודעים ששקר נחלו אבותם, ושנביאייהם ואבותיהם הטעו.

5. רמב"ם בפרוש המשנה סנהדרין הקדמת פרק חלק
6. רמב"ם באגרת תימן
7. הרמב"ם באגרת תימן.
8. רמב"ם בפרוש המשנה עבודה זרה פרק א' משניות ג, ד, וכן בהלכות ע"ז פ"ט ה"ד, וכן הלכות מאכלות אסורות פי"א ה"ז.
9. תשובות הרמב"ם סימן תמ"ח, והלכות מאכלות אסורות. פי"א ק"ז, אמנם עיין בתשובות הרמב"ם סימן רסט, וכן סימן קמח.

פרק שנים עשר

א. אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו הולך. וזה שנאמר בישעיה – "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ", משל וחידה. עניין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי העולם המשולים בזאב ונמר שנאמר: "זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם", ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא

ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת כישראל, שנאמר: "ואריה כבקר יאכל תבן", [ויש חולקין].¹ וכן כל כיוצא באלו הדברים הכתובים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר היה משל ומה ענין רמזו בהן. [ולא ישתנה במציאות שום דבר מכפי שהוא עתה זולתי שתהא המלכות לישראל²]. אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, [וישאר בימיו החזק והחלש ביחס לזולתו. אלא שבאותם הימים תוקל על בני אדם פרנסתם מאוד, עד שכשיעבוד אדם איזה עבודה מועטת שתהיה ישיג תועלת גדולה. וזהו ענין אמרם: "עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת", לפי שדרך בני אדם לומר אם מצא אדם איזה דבר מוכן בשפע: מצא פלוני לחם אפוי ותבשיל מבושל. והראיה לזה מאמר הכתוב "ובני נכר אכריכם וכורמיכם", משמע שיהא שם החריש והקציר³]

ב. יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין ליבם, שנאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליה", וגו'. [ואותו נביא לא יוסיף ולא יגרע בתורה⁴]. ואינו בא לא לטמא הטהור, ולא לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות, ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולים. אלא לשום שלום בעולם, שנאמר: "והשיב לב אבות על בנים". ויש מן החכמים אומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו. וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך שיהיו עד שיהיו. שהדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא לפי הכרע הפסוקים. ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו, ועל כל פנים אין סדור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת, ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בענינות אלו וכיוצא בהן, ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה, ולא לידי אהבה, וכן לא יחשב הקיצין, אמרו חכמים תפח רוחן של מחשבי הקיצים, אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו.

[כי אין זמן לביאת המשיח כדי שיתלו בו ויאמרו עליו הוא קרוב או רחוק, וחייב המצות אינו תלוי בביאת המשיח אלא אנחנו מחוייבים להתעסק בתורה ובמצוות ונשתדל לעשותן בשלמות. ואחר שנעשה מה שאנו מחוייבים, אם יזכנו ה' אנו, או בנינו, או בני בנינו, לראות המשיח הרי זה טוב יותר. ואם לאו לא הפסדנו כלום, אלא הרווחנו בעשיתן מה שאנו מחוייבים⁵].

ג. בימי המלך המשיח כשתתישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל ויתיחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו, [ויגיע אז לדרגת נביא קרוב למשה רבינו]⁶ שנאמר: "וישב מצרף ומטהר" וגו'. ובני לוי מטהר תחילה, ואומר זה מיוחס כהן, וזה מיוחס לוי, ודוחה את שאינן מיוחסין לישראל. הרי הוא אומר: "ויאמר החרשתא להם וגו' עד עמוד כהן לאורים ותומים". הנה למדת שברוח הקודש מיוחסין המוחזקין ומודיעין המיוחס. ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם, שמודיע שזה משבט פלוני, וזה משבט פלוני, אבל אינו אומר על שהן בחזקת כשרות, זה ממזר, וזה עבד, שהדין שמשפחה שנטמעה, נטמעה.

ד. [והתועלת הגדולה באותו הזמן, שנגזר משעבוד מלכות הרשעה העוצרת בעדינו מלעשות הטוב, ותרבה הדעת, כמו שנאמר: "כי מלאה הארץ דעה את ה'". ויפסקו הקרבות והמלחמות, כמו שאמר –

1. ראב"ד כאן
2. רמב"ם בפרוש המשנה סנהדרין הקדמת פרק חלק.
3. רמב"ם כנ"ל
4. הרמב"ם בפרוש המשנה עדויות פרק ח' משנה ז'
5. רמב"ם באיגרת השמד.
6. רמב"ם בהלכות תשובה סוף פ"ט, ובאגרת תימן.

"ולא ישא גוי אל גוי חרב". וישיג כל מי שיהיה באותם הימים שלמות גדולה, ויזכה בה לחיי העולם הבא⁷. לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגויים, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, [כמו שחושבים מבולבלי הדעות. אלא נתאוו להם הנביאים, ונשתוקקו להם החסידים, בגלל מה שיהיה שם מקבוץ הצדיקים, ויושר המלך וגודל חכמתו, והתקרבותו לפני בוראו, כמו שאמר לו- "בני אתה". וקיום כל תורת משה בלי דאגות, ולא פחד, ולא אונס, כמו שהבטיח - "לא ילמדו איש את דעהו וכו' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ונתתי תורתי בליבם, והסירותי לב האבן מבשרכם"⁸], כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם גוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שבארנו בהלכות תשובה.

ג. ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב, ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות. שהטובה תהי משופעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו חכמים גדולים, ויודעים דברים הסתומים, וישיגו דעת בוראם כפי כוח האדם, שנאמר: "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

ברוך רחמנא דסייען

מען ברכי מיתענית

ציור מקובל של דיוקן הרמב"ם וחתימתו

7. רמב"ם בפרוש המשנה סנהדרין הקדמת פרק חלק
8. רמב"ם הקדמת פרק חלק והלכות תשובה סוף פ"ט

